

BÜSR B. EBÎ ERTÂT RİVAYETİ BAĞLAMINDA SAVAŞTA HIRSIZLIK YAPAN KİMSENİN DURUMU

The Situation of A Robber in War In The Context of Busr Ibn Abî Arţât's Narration

Mustafa YÜCEER

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye [ror.org/05j1qpr59](https://orcid.org/05j1qpr59)
Assist. Prof., Istanbul Medeniyet University Faculty of Islamic Sciences Department of Basic Islamic Sciences Department of Hadith, Istanbul, Turkey

✉ mustafayuceer@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1769-1739>

Hasan Hüseyin ÇALIŞKAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı, Konya, Türkiye [ror.org/045hgzm75](https://orcid.org/045hgzm75)
Graduate Student, Selcuk University Faculty of Islamic Sciences Department of Basic Islamic Sciences Department of Hadith, Konya, Turkey

✉ hasancaliskanm1@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-3639-7594>

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 03.11.2022

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2022

” Atıf / Cite as: Yüceer, Mustafa - Çalışkan, Hasan Hüseyin. “Büsr b. Ebî Ertât Rivayeti Bağlamında Savaşta Hırsızlık Yapan Kimsenin Durumu”. *Mütefekkir* 9/18 (2022), 331-355.
<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1219549>

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

BÜSR B. EBÎ ERTÂT RİVAYETİ BAĞLAMINDA SAVAŞTA HIRSIZLIK YAPAN KİMSENİN DURUMU

Öz

Hız. Peygamber, dine dair hükümleri tebliğ etmenin yanı sıra ilahi hükümleri hayatın tabii akışı içinde tatbik de etmiştir. Buna rağmen olağanüstü durumlarda hükümlerin icra edilmesi hususunda farklı kararlar da verebilmiştir. Böyle bir olayı örneklemek adına Büsr b. Ebî Ertât'tan (ö. 86/705) nakledilen ve savaş esnasında hırsızlık yapan bir kimseye had uygulanmamasını telkin eden bir rivayet, bu çalışmada incelenmiştir. Sahabî olup olmadığı ile ilgili tartışmalar da bulunan Büsr b. Ebî Ertât, savaşta/seferde hırsızlık yapan kimseye haddin uygulanmayacağına dair rivayeti nakleden tek sahâbî olma özelliğini taşımaktadır. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) başta olmak üzere Sünen sahipleri hadisi "Hz. Peygamber bize savaşta el kesmeyi yasakladı ve savaşta/seferde hırsızlık haddini uygulamayın" ifadeleriyle tahrîc etmişlerdir. Tespit edilebildiği kadarıyla on beş farklı tarikle nakledilen rivayetin bazı tariklerinde yer alan İbn Lehî'a yönelik tenkitler olsa da nihai anlamda hadis, sahih kabul edilmiştir. Ne var ki Büsr b. Ebî Ertât rivayeti, hadis ilmi açısından sahih kabul edilmekle birlikte ma'mûlün bih olması yönünden yeterli ilgiyi görememiştir. Söz gelimi Hanefiler, bu rivayetin yerine zayıf kabul edilen ve dârülharpte had uygulanmayacağını ifade eden hadisi esas alarak hüküm vermişlerdir. Evzâî (ö. 157/774) haddin düşürülmesi gerektiğine işaret ederken Şâfiî (ö. 204/820) ise haddin her an uygulanması gerektiğine dair kanaat belirtmiştir. Çalışmada İslâm hukukunda hırsızlık ve cezasına dair verilen bilginin ardından mezkûr rivayet temel hadis kitaplarından tahrîc edilerek isnad şeması çıkartılmış ve rivayetin muhtevası İslâm hukukçularının konuya yaklaşımı etrafında analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Büsr b. Ebî Ertât, Hırsızlık, Had, Tahrîc.

The Situation of A Robber in War In The Context of Busr Ibn Abî Artât's Narration

Abstract

In addition to conveying the provisions on religion, the Prophet also applied the divine provisions in the natural flow of life. Besides, he was able to make different decisions regarding the execution of the provisions in extraordinary situations. In order to exemplify such an event, a narration conveyed from Busr Ibn Abî Artât (d. 86/705) and suggested that hadd punishment should not be applied to a person who steals during the war has been examined in this study. Busr Ibn Abî Artât, who also has discussions about his being a companion (sahaba), is the only companion who conveys the hadîth that goes: The person who steals during war/campaign time is not punished. The authors of sunans, especially Ahmed b. Hanbal (d. 241/855), refer to this hadîth as follows: "The Prophet forbade us to cut our hands in war and do not apply the punishment of theft in war/campaign". Although there are criticisms against Ibn Lehia in some of the narrations, which are transmitted in fifteen different chains as far as can be determined; in the final sense, the hadîth is accepted as authentic. Although Busr Ibn Abî Artât's narration is accepted as authentic in terms of the science of hadîth, it did not receive enough attention in terms of applicability. For example, the Hanafis gave judgment on the basis of the hadîth, which is considered weak and states that the hadd punishment will not be applied in dâr al-ḥarb instead of this narration. While al-Awzâ'î pointed out that the hadd punishment should be reduced, al-Shâfi'î expressed his opinion that the hadd punishment should be applied at any time. In this study, after giving information about robbery and its punishment in Islâmic Law, the aforementioned narration was compiled from the main hadîth books and the isnad scheme was extracted and later on the content of the narration was analyzed around the approach of Islâmic jurists to the subject.

Keywords: Hadith, Busr Ibn Abî Artât, Theft, Hadd, Takhrîj.

GİRİŞ

İnsanın varoluşsal gerçekliğini tamamlayıcı bir rolü olan inanma fiili, beraberinde bir din olgusunu getirir. Bu gerçekliğin sağlanması ve insanın kendisinde bulunan iyi ya da kötüye meyyal olma durumunu ortaya çıkarması için dinin yaşanacağı bir toplum gerekir. Toplumda belirli bir düzen içerisinde yaşanmasını sağlayan en önemli faktör ise dindir. Ayrıca insanın sosyal bir varlık oluşu, bireyin toplumla ilişkisini doğru şekillendirmeyi zorunlu kılar. Sosyal hayatta insanların birbirleriyle olan ilişkileri kimi zaman müspet olabildiği gibi bazen de menfi durumlara muhtevî olabilmektedir. Çalışmada inceleme konusu edilen hırsızlık bunun en somut örneği olabilir.

Toplumlar arasında yaşanan pek çok olaydan biri de savaş durumudur. Savaşın sebepleri, savaş esnasında yaşananlar ve savaşın sonunda ortaya çıkan durumlar toplum başta olmak üzere bireyler üzerinde dinî ve dünyevî etkileri olan bir durumdur. Savaş esnasında bir hırsızlık gündeme gelirse ne gibi yaptırımları olur? Din böylesi bir durumda neler önermiş? Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulaması nasıl gerçekleşmiş? Sonraki dönemlerde nasıl bir tutum sergilenmiş? gibi sorulara Büsr b. Ebî Ertât rivayeti cevap verebilir. Söz konusu rivayet savaşta hırsızlık yapan bir kimseye uygulanacak ceza/had hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir.

Savaşta hırsızlık yapan kimsenin had cezasının düşürülmesiyle ilgi yapılan çalışmalara bakıldığında Bünyamin Erul, sahabenin sünnete yönelik ictihadî yaklaşımlarını incelerken Hz. Peygamber'in uyguladığı bazı hususların daha büyük problemlere yol açabilir endişesiyle Hz. Ömer tarafından bazen tehir edilirken, bazen de tamamen terk ettiğine değinmiş ve Hz. Ömer'in savaşta hırsızlık yapanın düşmana iltihak edebilir endişesiyle elinin kesilmesini nehyettiğini örnek olarak vermiştir.¹

Aynı şekilde Ebubekir Sifil, Hz. Ömer'in olağanüstü hallerde had cezasını uygulamadığını dile getirerek savaşta hırsızın elinin kesilmemesi gerektiğinden bahsetmiştir. Sifil, savaşta şüphe ve zaruret ilkeleri dolayısıyla Hz. Ömer'in bu konuda ortaya yeni bir şey koymadığı, Kur'an ve sünnetin genel ilkeleri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları doğrultusunda hareket ettiği kanaatinde dir.²

Safetullah Çiçek, şüphenin cezalara etkisini had cezaları boyutuyla incelemiştir. Buna göre bir fiilin hırsızlık sayılabilmesi için, âlimlerin ittifakıyla çalan kimsenin o malda hak sahibi olma şüphesinin olmaması gerekir ilkesini dikkate almış ve İslâm ceza hukukunda hırsızlık suçunda cezayı düşüren şüphelerden birisinin mülkiyet şüphesi olduğunu tespit

¹ Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 389.

² Ebubekir Sifil, *Hız. Ömer ve Nebvî Sünnet* (İstanbul: Rihle Kitap, 2013).

etmiştir. Ganimet malından hırsızlık yapanın durumu bu duruma örnek olarak zikredilmiştir.³

Mehmet Emin Örnek'in hükümlerin yer bakımından uygulanmasına dair yaptığı tezde, "Kişi ortağı olduğu veya beytümâle ait bir malı çalarsa eli kesilmez" ilkesinin yanı sıra daha çok Hanefilerin amel ettikleri "Dârülharpte hadler uygulanmaz"⁴ hadisini ve dârülharpte İslâm devletinin otoritesinin bulunmamasını gerekçe göstererek dârülharpte işlenen suçlara İslâm ceza hukuku kurallarının tatbik edilmemesi gerektiği görüşünü savunmuştur.⁵

Bu çalışmada öncelikle doğurduğu sonuç bakımından hırsızlık fiilinin İslâm ceza hukuku açısından incelenmesi gerçekleştirilecek, akabinde Büsr b. Ebî Ertât rivayetinin hadis ilmi açısından isnad ve metin analizi yapılacaktır. Bu doğrultuda rivayetin farklı tarikleri tespit edilerek râvileri değerlendirilecek ve rivayetin sıhhat değeri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son olarak alandaki diğer çalışmalara bir katkı sunması adına Büsr rivayetinin amel edilebilirliği tartışılacaktır.

1. İSLÂM CEZA HUKUKUNDA DOĞURDUĞU SONUÇLAR BAKIMINDAN HIRSIZLIK

Kamu otoritesi/devlet, bozulan toplumsal düzeni yeniden sağlamak, hukuk normlarının dışına çıkanları cezalandırarak suçun işlenmesini önlemek ve suça eğilimi olanları caydırmak amacıyla birey ve toplumu temsilen yaptırım gücü olarak hukuk kurallarını tespit eder. Suç ve cezayla ilgili bu kurallar bütününe *ceza hukuku* denir.⁶ 5237 sayılı TCK'nın 1. Maddesinde "*Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.*" ifadelerine yer verilmiştir.⁷

İnsanların bir arada yaşamasını sağlayan her sistem gibi İslâm dini de düzene aykırı hareket eden ve hukuk kurallarına müdahale etmeye çalışan kimseleri doğal olarak cezalandırma yoluna gitmiştir. Bu cezalar insanların toplum içinde güvenli bir şekilde yaşamaları için gereken beş temel değeri koruma amacına matuftur. Zarûrât-ı hamse olarak da bilinen bu beş temel

³ Safetullah Çiçek, *İslam Ceza Hukukunda Şüphe Kavramı ve Cezalara Etkisi* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 58-60.

⁴ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424), 9/178; Ebû Bekr el-Beyhakî, *Ma'rifetu's-sunen ve'l-âsâr*, thk. Emîn Kal'acı (Karaçi: y.y., 1412/1991), 13/272; Ebû Bekr el-Beyhakî, *es-Sünenü's-suğrâ*, thk. Abdümu'ti Emîn Kal'acı (Pakistan: Câmiatü'l Dirâsâti'l-İslamiyye, 1410/1989), 3/402.

⁵ Mehmet Emin Örnek, *İslam Ceza Hukukunda hükümlerin yer bakımından uygulanması* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 17.

⁶ Ahmet Yaman - Halit Çalış, *İslam Hukuku* (Ankara: Bilay Yayınları, 2018), 75.

⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

değer can, din, nesil/ırz, akıl ve maldır.⁸ İslâm ceza hukuku işte bu beş temel değeri korumaya çalışır. Bu doğrultuda İslâm hukuk sistematığı içinde ceza alanı, ukûbât terimiyle ifade edilmekte ve cezalar had, kısas ve ta'zîr olmak üzere üçe ayrılmaktadır.⁹ Bu ayırımdaki gerekçe, suçların Kur'ân ve sünnet tarafından belirlenip belirlenmemesi, cezanın yine bu kaynaklarca tam olarak tespit edilip edilmemesi, niteliği ve Allah hakkını ilgilendirip ilgilendirmemesidir. Buna göre, Kur'ân veya sünnet tarafından yasaklanan, cezası da yine bu iki kaynak tarafından açıkça belirlenen ve Allah'a ait hakları (kamu hakkı) ihlal eden suçlara had gerektiren suçlar veya kısaca had suçları denir.¹⁰ Bunun neticesine göre fıkıh disiplini içinde had, miktar ve keyfiyeti nasla belirlenmiş, Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken cezaî müeyyideleri ifade eder.¹¹

Had suçlarının nelerden ibaret olduğu ihtilafli olmakla birlikte Hanefî ve Mâlikî mezhebine göre yedi tane had suçu vardır. Bunlar şu şekildedir:

- a) Zina
- b) Zina iftirası
- c) Hırsızlık
- d) Yol kesme veya eşkıyalık
- e) İçki içme
- f) Devlete ve meşru yönetime isyan
- g) İslâm'dan dönme.

Bazı fakihler yukarıda zikredilen son üç suçu *had* değil *ta'zîr*¹² grubunda saymışlardır.¹³ Burada sanığın durumu başta olmak üzere sabıkası, suçun işlendiği şartlar, mağdurun durumu gördüğü zarar, suçun topluma etkisi gibi hususlar cezanın niteliğini belirleyicidir.¹⁴

İslâm hukukunda had suçu olarak kabul edilen hırsızlık ise ehliyeti tam olan bir kimsenin başkasına ait, kısa zamanda bozulmayacak belli değerde bir malı, koruma (el-hırz: الحرز) altındaki bir yerden sahiplenmek amacıyla gizlice almasıdır. Şu hâlde had kapsamında bir hırsızlık eyleminden bahsedebilmek için çalan kimsenin (sârık) mükellef, çalınan malın (mesrûk) bütünüyle başkasına ait olup Hanefîlere göre en az on dirhem gümüş (iki kurbanlık koyun bedeli), diğerlerine göre üç dirhem gümüş değerinde ve

⁸ Detaylı bilgi için bk. Ali Pekcan, *İslâm Hukukunda Gâye Problemi (Zarûriyyât-Hâciyyât-Tahsînîyyât)* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.)

⁹ Yaman - Çalış, *İslâm Hukuku*, 75.

¹⁰ Yaman - Çalış, *İslâm Hukuku*, 81.

¹¹ Ali Bardakoğlu, "Had", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Ekim 2021).

¹² Ta'zir, had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirli cezası bulunmayan suçlara verilecek, miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder. Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Ekim 2021).

¹³ Yaman - Çalış, *İslâm Hukuku*, 81.

¹⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/60; Vehbe Zuhaylî, *el-Fihku'l-İslâmî*, 6/18.

çabucak çürüyüp bozulmayacak bir şekilde olması, bu malın olağan olarak korunduğu bir yerden (hırz) sahiplenmek (temellük) amacıyla gizlice alınması gerekmektedir. Buna göre malın bir kısmının çalana ait olması veya çalınanın mülkiyet/âidiyet şüphesinin bulunması, zorla alınması (gasp), Mâlikîler hariç çoğunluğa göre eylemden sonra malın mülkiyetinin hırsıza geçmesi ve belli bir değerden (Hanefîlere göre iki koyun değerinden) az olması, hırsızlığın oluşmasına engeldir. Tanımdaki unsurlardan birinin eksikliği halinde çalma eylemi, ta'zîr sınıfına dâhil bir suç olarak değerlendirilir.¹⁵

İslâm hukukçuları, hırsızlık suçunun oluşma şartlarını ele alırken üzerinde durdukları bir diğer husus, çalınan malın malî değeridir.¹⁶ Bu konuda nisab şartı ilke olarak benimsenmiş ve “El, 1 dinar veya 10 dirhem miktarı olan hırsızlıkta kesilir” rivayeti ile “El, ancak kalkanın kıymetine denk bir miktardaki hırsızlıkta kesilir” rivayetini Hanefîler ve Zeydîler delil olarak kabul etmişlerdir.¹⁷ Cumhur ise hırsızın elinin kesilmesini gerektiren nisabın 3 dirhem veya çeyrek dinar ve daha yukarısı olduğu görüşündedir. Cumhurun delili, Hz. Aişe'den rivayet edilen çeyrek dinar değerinde veya bundan daha fazla bir mal olmadıkça hırsızın elinin kesilmeyeceği hadisi ile İbn Ömer'in, “Hz. Peygamber, değeri 3 dirhem tutan bir kalkan sebebiyle hırsızın elini kestirdi” şeklindeki rivayettir.¹⁸ Zâhirîler ve Hâricîler ise hırsızlıkla ilgili âyetin hükmünü mutlak kabul ederek malın nisaba ulaşmasının gerekli olmadığı görüşündedirler. Suçun oluşması için nisabı gerekli görenler arasındaki bu ihtilâf, Hz. Peygamber döneminde el kesilmesine sebep teşkil eden kalkanın değeriyle ilgili rivayet ve miktara yönelik takdir farklılığından kaynaklanmaktadır; Hanefîler, bahsi geçen kalkanın değerinin bir, diğerleri ise çeyrek dinar olduğunu ileri sürmektedir.¹⁹ Burada şunu ifade etmek gerekir ki hukuken sabit olan bir hırsızlık suçunun biri bedenî, diğeri malî olmak üzere iki temel sonucu (hükmü) vardır. Bedenî hüküm hırsıza el kesme cezasının uygulanması şeklinde icra edilirken malî sonuç ise çalınan şeyin iadesi ya da zararın tazmin edilmesi ile elde edilecektir.

Gerek hırsızlığın suç sayılması ve cezalandırılması yönünde toplumların öteden beri süregelen ortak tavrı gerekse Kur'ân ve sünnetin bu konudaki özel hüküm ve uygulama örnekleri, sahâbe ve tâbiîn dönemlerinden itibaren İslâm hukukçularının temel hareket noktası olmuş, süreç içinde ve

¹⁵ Yaman - Çalış, *İslam Hukuku*, 103.

¹⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 12/326; Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998) 17/478-482.

¹⁷ Buhârî, “Hudûd”, 13; Müslim, “Hudûd”, 1; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 16.

¹⁸ Müslim, “Hudûd”, 1; Tirmizî, “Hudûd”, 16.

¹⁹ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kahire: Darü'l-Hadis, 1425), 4/230; Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17/478-482.

toplumların gelenekleriyle de bağlantılı olarak gelişen İslâm hukukunda hırsızlık, suç ve cezası ayrıntılı şekilde ele alınmış, konu etrafında zengin bir hukuk doktrini oluşmuştur. Netice itibarıyla İslâm hukukunda hırsızlık suçunu işleyen kimseye uygulanacak bedenî ceza Kur'ân'da ilgili âyette açık bir şekilde belirlenmiş olup Hz. Peygamber'in ve sahâbenin uygulaması da bu yönde gerçekleşmiştir. Bundan dolayı klasik dönem İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu, hırsızlık suçunu işleyen kimselerin öncelikle sağ elinin bilekten kesilmesi gerektiği konusunda görüş birliği içindedir.²⁰ Elin ne kadarının veya nasıl kesileceğinin ötesinde hangi durumlarda kesilmesi veya kesilmemesi gerektiği tartışma konusudur. Nitekim savaş gibi olağanüstü durumlarda veya cezanın ifa edilmesine mâni bir şüphenin bulunması halinde nasıl bir çözüm yolu takip edilecektir sorusu akla gelmektedir. Teorik olarak soruları çoğaltmak mümkündür. Ancak pratik anlamda Hz. Peygamber döneminde yaşanan bir olay savaş esnasında hırsızlık yapan kimse ile ilgili takip edilecek yönetime ışık tutmaktadır. Bu konuda sahâbeden sadece Büsr b. Ebî Ertât aracılığı ile nakledilen ve hadis terminolojisinde haber-i vâhid kabul edilebilecek bir rivayet, temel hadis kitaplarında yer almaktadır.

2. HADİS KAYNAKLARINDA BÜSR B. EBÎ ERTÂT RİVAYETİ

Temel hadis kitaplarında hadler (hudûd)/cezalarla ilgili bölümler çoğunlukla kitâbü'l-hudûd başlığı altında yer almaktadır. Bu doğrultuda hırsızlıkla ilgili had cezalarına dair bilgiler bir önceki başlıkta genel olarak zikredildi. Hadis kitaplarında savaşta had cezasının uygulanmamasıyla ilgili en erken Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde Hasan b. Musa ve Attâb b. Ziyâd senediyle yer alan rivayet, Dârimî (ö. 255-869), Ebû Dâvûd (ö. 275-889), Tirmizî (ö. 279-892), Nesâî (ö. 303-915) gibi ilk dönem Sünen sahiplerinin eserlerinde de lafız farklılıkları ile zikredilmiştir. Ayrıca İbn Ebî Âsım (ö. 287-900), Taberânî (ö. 360-971), Beyhakî (ö. 458-1066), İbn Kânî (ö. 351-962) ve İbn Adî (ö. 365-976), eserlerinde söz konusu rivayete yer vermişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in Hasan b. Mûsâ senediyle tahrîc ettiği Büsr b. Ebî Ertât rivayeti şu şekildedir:

حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كُبَيْعَةَ، حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ عَبَّاسٍ، عَنْ شَيْبَةَ بْنِ نَبِيَّانَ، عَنْ جُنَادَةَ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ، أَنَّهُ قَالَ عَلَى الْعَمْرِؤِ بُرُودَسَ حِينَ جَلَدَ الرَّجُلَيْنِ اللَّذَيْنِ سَرَقَا غَنَائِمَ النَّاسِ، فَقَالَ: إِنَّهُ لَمْ يَمْتَعْنِي مِنْ قَطْعِهِمَا إِلَّا أَنْ نُبَسَرَ بِنَ أَرْطَاةَ وَجَدَ رَجُلًا سَرَقَ فِي الْعَزْوِ يُقَالُ لَهُ مَصْدَرٌ، فَجَلَدَهُ وَكَمْ يَقَطَعُ بَدَهُ، وَقَالَ: تَمَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْقَطْعِ فِي الْعَزْوِ.

Ahmed b. Hanbel'e Hasan b. Mûsâ'nın Abdullah b. Lehîa'dan, onun Ayyâş b. Abbâs'tan, onun Şiyeym b. Beytân'dan, onun da Cünâde b. Ebî Ümeyye'den naklettiğine göre Cünâde, Rodos bölgesinde -insanların ganimetlerini çalan iki adama celde vurulduğu esnada- yüksek bir yerin üzerine çıkarak şöyle dedi: "Gerçek şu ki beni onların elini kesmekten engelleyen Büsr b. Ertat'ın rivayetinden başkası değildir. O, savaşta hırsızlık yapan -kendisine Masdar

²⁰ Detaylı bilgi için bk. Bardakoğlu, "Hırsızlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 17/478-482.

denilen- bir adam buldu²¹ ve onun elini kesmeyerek celde vurdu. Daha sonra: 'Resûlullah bize savaşta el kesmeyi yasakladı.' dedi."²²

Büsr b. Ebî Ertât'tan nakledilen savaşta ve seferde hırsızlık yapanın elinin kesilmesini nehyeden/yasaklayan rivayet;

a) نَحَانَا رَسُولُ اللَّهِ عَنِ الْقَطْعِ فِي الْعَزْوِ

b) لَا تُقَطِّعُ الْأَيْدِي فِي الْعَزْوِ

c) لَا تُقَطِّعُ الْأَيْدِي فِي السَّفَرِ ifadeleriyle nakledilmiştir. Bu bilgiler ışığında mefhum itibariyle Hz. Peygamber'in savaşta veya seferde hırsızlık yapan kimsenin elinin kesilmesini yasakladığının anlatıldığı rivayet çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Buradaki seferden kastın savaş yolculuğu olduğu düşünülmektedir.

2.1. Ahmed b. Hanbel'de Yer Alan Rivayet

2.1.1. Hasan b. Musa Senedi

Ahmed b. Hanbel'in hadisi aldığı hocası Hasan b. Musa (ö. 209-825) sika bir râvidir.²³ Onun hadis aldığı İbn Lehîa el-Hadramî (ö. 174-791) ise hadisleri kitabından naklettiği için sadûk olarak nitelendirilenler olsa da zayıf bir râvi olduğu yönündeki görüşler daha fazladır. Hicri 170 senesinde İbn Lehîa'nın evi ve hadis rivayet ettiği kitabı yanmıştır. "Kitapları yandıktan sonra hadisleriyle amel edilmez, ancak itibar için yazılır" denmiştir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198-814) ve Yahyâ b. Maîn (ö. 233-848) İbn Lehîa'yı zayıf kabul etmişlerdir. İbn Ebî Meryem ömrünün sonuna doğru İbn Lehîa'ya geldiğini ve kendi kavminden bazı kişilerin İbn Lehîa'ya ait olmayan hadisleri sanki ona aitmiş gibi okuduklarını görünce İbn Lehîa'ya: "Ey Abdurrahman bu senin hadisin değildir, dedim o da bana: "Bilakis bu benim hadisimdir", diye cevap verdi. Bunun üzerine İbn Ebî Meryem: "O günden sonra ondan bir daha hadis yazmadım", demiştir.²⁴ Ayrıca kendisinin bu hadisi naklettiği hocası Ayyâş b. Abbâs el-Kıtbânî (ö. 133-751) Yahyâ b. Maîn ve Ebû Dâvûd'a göre sika, Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277-890) ise sâlih olarak

²¹ Rivayetlerde çalınan mal deve olarak belirtilmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 29/170.

²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/168.

²³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410), 7/243; Ebû Abdillâh el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân (Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifü'l-Osmâniyye, ts.), 2/306; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1271), 3/37; Ebû Hâtim el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât mine's-sahâbe ve't-tâbi'in ve etbâ'i't-tâbi'in*, thk. Muhammed Abdürreşid (Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifü'l-Osmâniyye, 1393/1973), 8/170; Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400), 6/328; Ahmed b. Ali İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib* (Hind: Matbaatü Dâiratü'l-Maârifü'l-Nazmiyye, 1326/1908), 2/323.

²⁴ Buhârî, *el-Kebîr*, 5/182; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 5/145-148; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 15/487; Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dârü'r-Reşid, 1406/1986), 319; İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib*, 5/373.

değerlendirmiştir.²⁵ Ayyâş'ın hadisi aldığı hocası Şiyeym b. Beytân el-Kıtbânî ise sika bir râvidir.²⁶ Şiyeym'in hocası Cünâde b. Ebî Ümeyye (ö. 80-700) Ensâr'ın Zehrân kabilesinden olup künyesi el-Ezîdî'dir. Hz. Muâviye zamanında denizler valisi olmuştur. Mısır'ın fethine katılmıştır. Ebû Nuaym (ö. 439-1038) ve İbn Abdülber (ö. 463-1071) onun için Resûlullah'ın ashabından demiştir. Hadis hafızı olan İclî (ö. 261-875) tâbiînin büyüklerinden ve sika olduğunu belirtmişlerdir. İbn Sa'd (ö. 230-845) onu tâbiînin birinci tabakasından ve Şam ehli olarak zikretmiştir. Vâkîdî (ö. 207-823) sika olduğunu söylemiştir. İbn Yûnus (ö. 347-958) *Târîhu Mısır* adlı eserinde sahâbî olduğuna dair bir delil olmadığını belirtmiştir. İbn Hibbân, İbn Cerîr ve İbn Hacer ise tâbiînden olduğunu söylemişlerdir.²⁷

Her ne kadar sahâbî olduğuna dair ihtilaflar varsa da âlimlerin üzerinde ittifak ettiği husus Cünâde'nin sika bir râvi kabul edilmesidir. Cünâde'nin hadisi naklettiği Büsr b. Ebî Ertât, Ebû Abdurrahman künyesiyle bilinen bir sahâbî olup Mısır'ın fethinde bulunmuş, Hz. Muâviye'nin safında yer aldığı Siffin Savaşı'nda ise şehit olmuştur. Vâkîdî, Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisler, Resûlullah vefat ettiğinde Büsr küçüktü ve Resûlullah'tan bir şey duymadı, demişlerdir. Şamlılar ise onun Hz. Peygamber'den iki hadis naklettiğini belirtmişlerdir. Yahyâ b. Maîn onun hakkında sahâbî olmadığını ve kötü birisi olduğunu söylerken, Dârekutnî tam aksi yönde bir hüküm vererek Büsr'ün sahâbî olduğunu ancak Hz. peygamberin vefatından sonra istikamet üzere olmadığını dile getirmiştir. Bunun sebebiyle ilgili İbn Abdülber, Muâviye'nin Büsr'ü Yemen'e vali olarak göndermesinden sonra Büsr'ün Yemen'de bulunan Hz. Ali'nin valisi Ubeydullah b. Abbâs'ın iki küçük çocuğunu öldürmesine dair rivayetleri nakletmiştir. İbn Hacer, Büsr'ü şeyh ve sadûk ifadeleriyle nitelemiştir. Esasında Medine ehli Büsr b. Ertât'ın Resûlullah'tan duyduklarını kabul etmezler.²⁸

Şuayb el-Arnâvût, Hasan b. Mûsâ senesinde yer alan râvilerin güvenilir olduğunu ancak İbn Lehiâ'nın *seyyiu'l-hıfz* bir râvi olmasına rağmen onun da

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/357; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 7/6; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/292; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/557; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 8/197.

²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/355; Buhârî, *el-Kebîr*, 4/260; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 4/384; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/369; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/611.

²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/306; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Âdil b. Yusuf (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1419/1998), 2/616; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf İbn Abdülber, *el-İstî'âb fî ma'rifetü'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1412/1991), 1/249; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 5/133; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed vd. (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/607.

²⁸ Buhârî, *el-Kebîr*, 2/123; Ebû Bekr İbn Ebî Âsım, *Kitâbu'l-âhâd ve'l-mesânî*, thk. Bâsım Faysal Ahmed el-Cevâbire (Riyad: Dârü'r-Raye, 1991/1412), 2/139; Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillah el-Cürçânî İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed, Ali Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/153; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1/157; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, 1/413; İzzeddin İbnü'l-Esir, *Üsdul-gâbe fî ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed vd., (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/373; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4/59; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/421; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 1/435.

mütâbi' bulunduğunu ifade eder. (Büsr b. Ebî Ertât'tan nakledilen diğer rivayetlerin râvilerini incelerken o senetlerde yer alan Hayve'nin İbn Lehîa'ya mütâbi' olduğu belirtilmiştir.) Ayrıca Arnavut, İbn Lehîa'nın Kuteybe b. Saîd'den (ö. 240-855) gelen rivayetlerinin bazı ilim ehline kabul edildiğini söyler. Büsr b. Ebî Ertât'ın ise sahabî kabul edilmesinin tartışmalı olduğunu da ifade eder.²⁹

2.1.2. Attâb b. Ziyâd Senedi

Ahmed b. Hanbel, Attâb b. Ziyâd > Abdullah b. Mübârek > Saîd b. Yezîd > Ayyâş b. Abbâs isnadıyla rivayet etmiştir.³⁰ İbn Hanbel'in hadisi aldığı hocası Attâb b. Ziyâd (ö. 212-828) sika bir râvidir.³¹ Ancak İbn Hacer, sadûk olarak değerlendirmiştir.³² Onun hadisi aldığı Abdullah b. Mübârek (ö. 181-798) sika bir râvidir.³³ İbn Mübârek'in hadisi naklettiği Saîd b. Yezîd (ö. 67-687) ihtilafı bir râvidir. İbn Sa'd sika, Ahmed b. Hanbel, *leyse bihî be's*; Buhârî ve İbn Hacer, *sadûk*; Ebû Hâtim er-Râzi ve Nesâi, *leyse bi'l-kaviy* ve Yahya b. Saîd el-Kattân zayıf olarak değerlendirmiştir.³⁴ Şuayb el-Arnâvut bu isnadın sahih olduğunu söyler ancak Büsr'ün sahabî oluşundaki ihtilafa vurgu yapar. Rivayetlerde çalınan mal "بختية" *buhtiyye* kelimesi ile ifade edilmiştir. Şuayb el-Arnâvut bu kelimeyi Horasan Bölgesine ait bir deve olduğunu veya bir deve için kullanıldığını beyan etmiştir.³⁵

2.2. Dârimî'de Yer Alan Rivayet

Dârimî, hocası Bısr b. Ömer ez-Zahânî (ö. 209-825) aracılığı ile İbn Lehîa'nın da bulunduğu bir sened ile rivayete yer vermiştir.³⁶ Dârimî'nin hadisi aldığı hocası Bısr b. Ömer sika bir râvidir, Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277-890) sadûk olarak değerlendirmiştir.³⁷

2.3. Ebû Dâvûd'da Yer Alan Rivayet

Ebû Dâvûd, Ahmed b. Sâlih > Abdullah b. Vehb > Hayve b. Şureyh > Ayyâş b. Abbâs... senedi ve "gazv" yerine "sefer" lafzı ile rivayet etmiştir.³⁸ Ebû Dâvûd'un hocası Ahmed b. Sâlih (ö. 246-861) sika bir râvidir.³⁹ Onun hadisi

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/168.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/170.

³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/265; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 7/13; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/522; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19/291.

³² İbn Hacer, *et-Takrîb*, 380.

³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/263; Buhârî, *el-Kebîr* 5/212; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 1/262; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/7.

³⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/211; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/441; İbn Hacer, *et-Takrîb*, 236.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/170.

³⁶ Ebû Muhammed ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed (Riyad: Dârü'l-Muğni, 1412/1991), "Siyer", 51 (No. 2534) (3/1618) Kitabın muhakkiki isnadın zayıf olduğunu söylemiştir.

³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/219; Ebû'l-Hasen el-İclî, *Târîhu's-sikât* (Mekke: Dârü'l-Bâz, 1405/1984), 81; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 2/361; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/141.

³⁸ Ebû Dâvûd, "Hudûd", 18 (No. 4408) (6/458).

³⁹ Buhârî, *el-Kebîr*, 2/6; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 2/56; Şemsüddîn ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-rîcâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dârü'l-Mârifeti Tabâtû, 1963/1383), 1/103.

aldığı Abdullah b. Vehb (ö. 197-813) sika ve sadûk bir râvidir.⁴⁰ Ebû Dâvûd'un rivayetinde geçen Hayve b. Şureyh (ö. 158-775), İbn Hanbel başta olmak üzere Dârimî ve Tirmizî rivayetlerinde yer alan İbn Lehîa'ya mütâbî'dir ve sika bir râvidir.⁴¹ Şuayb el-Arnâvût bu isnadın sahih olduğunu söylemiştir.⁴² Hadisi aynı senetle Beyhakî de rivayet etmiştir.⁴³ Ayrıca *es-Suğrâ*'da, bu hadisi senetsiz olarak nakletmiştir.⁴⁴

2.4. Tirmizî'de Yer Alan Rivayet

Tirmizî, hocası Kuteybe b. Saîd aracılığıyla İbn Lehîa'nın bulunduğu sened ile rivayet etmiştir.⁴⁵ Kuteybe b. Saîd sika bir râvidir demıştır.⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, Kuteybe'nin İbn Lehîa'dan aldığı rivayetlerin sahih olduğunu söylemiştir. Kuteybe, İbn Vehb'in kitabında gördüklerini yazdığını sonra yazdıklarını İbn Lehîa'dan dinlediklerini söyler. Bu bilgidен Kuteybe'nin İbn Lehîa'dan aldığı rivayetlerin mütâbî'inin İbn Vehb'in rivayetleri olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷

Çeşitli konuları muhtevi hadislerin bulunduğu İbn Vehb'in *el-Câmi fi'l-hadîs* adlı eserinin günümüze ulaşan 2000 kadar rivayetin yer aldığı birkaç bölümlük Mısır nüshası ilk önce J. David-Weill tarafından, daha sonra hadisleri de tahrîc edilerek Demmâm'da yayımlanmıştır.⁴⁸ Kitabın bütün bölümleri tam olarak günümüze ulaşmadığı için araştırma konumuz olan Kuteybe'nin İbn Lehîa'dan rivayet ettiği "Savaşta el kesilmeyeceği..." rivayetinin mütâbî'i İbn Vehb'in kitabında bulunamamıştır. Aynı rivayeti Ebû Nuaym el-İsfehânî de Tirmizî senediyle tahrîc etmiştir.⁴⁹

Tirmizî, bu rivayetle ilgili hadisin garîb olduğunu ve İbn Lehîa'dan başkaları bu hadisi aynı senedle benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiş; Evzâî gibi bazı ilim adamlarının uygulamasının bu hadise göre olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca cezaya çaptırılan kimsenin düşman saflarına katılabileceği endişesinden dolayı savaşta elin kesilmeyeceği görüşünü benimsediklerini, komutanın harp bölgesinden çıkıp İslâm beldesine ulaşınca suç işleyen kişiye cezayı uygulayacağını söylemiştir. Elbânî, Tirmizî

⁴⁰ Buhârî, *el-Kebîr*, 5/218; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/346; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/277; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/71.

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/357; Buhârî, *el-Kebîr*, 3/121; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 3/306; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/217; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7/478; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 3/69.

⁴² Ebû Dâvûd, "Hudûd", 18 (No. 4408) (6/458).

⁴³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/177 (No. 18223).

⁴⁴ Beyhakî, *es-Sünenü's-suğrâ*, 3/402.

⁴⁵ Tirmizî, "Hudûd", 20 (No. 1450) (4/53).

⁴⁶ Buhârî, 7/195; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 7/140; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/529; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 8/358.

⁴⁷ Şemsüddîn Muhammed et-Türkmânî *ez-Zehebî, Sıyerü 'Âlâmî'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1984), 8/17.

⁴⁸ Saffet Köse, "İbn Vehb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Mart 2022).

⁴⁹ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, 1/413. Ebû Nuaym'ın senedi, Ebû Amr b. Hamdân> Hasan b. Süfyân> Kuteybe> İbn Lehîa >Ayyâs b. Abbâs> Şıyeym b. Beytân> Cünâde b. Ebî Ümeyye> Büsr b. Ebî Ertât şeklindedir.

rivayetini sahih hükmü vermiştir.⁵⁰

el-İlel adlı eserinde yer alan bilgiye göre Tirmizî, Buhârî'ye bu hadisi İbn Lehî'a'dan başka kimin rivayet ettiğini sormuş, Buhârî de İbn Lehî'a'dan başka Saîd b. Ebî Eyyûb'un da rivayet ettiğini söylemiştir.⁵¹ Söz konusu rivayete dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.5. Nesâî'de Yer Alan Rivayet

Nesâî, Amr b. Osman b. Saîd > Bakiyye b. Velîd > Nâfi b. Yezîd > Hayve... senedi ve "sefer" lafzı ile rivayet etmiştir.⁵² Nesâî'nin hocası Amr b. Osman b. Saîd (ö. 250-864) Ebû Dâvûd ve Nesâî sika; Ebû Hâtîm er-Râzî sadûk olarak değerlendirmiştir.⁵³ Onun hocası Bakiyye b. Velîd (ö. 197-813) için âlimler, *sika râvilerden yaptığı nakillerin sika, sika olmayanlardan yaptığı nakiller ise zayıf ve Bakiyye, hadisi itibar için yazılan sadûk bir râvidir* demişlerdir.⁵⁴ Şuayb el-Arnâvût, Bakiyye b. Velîd'i *Tedlîsü't-tesviye* yapan zayıf ve müdelles bir râvi olarak tanımlamıştır.⁵⁵ Bakiyye'nin hadis aldığı Nâfi b. Yezîd (ö. 168-785) için Ebû Hâtîm er-Râzî *lâ be'se bih* ifadesini, Nesâî ise *lâ be'se bihî be's* ifadesini kullanmış⁵⁶ ve bu hadisle amel edilmediğini söylemiştir.⁵⁷

Evvâî dışındaki âlimler bu hadisle zayıf olduğu için amel etmemiştir. Her ne kadar Nesâî rivayetinde *السفر* lafzı ile geçmiş olsa da diğer rivayetlerdeki *غزو* kelimesinden anlıyoruz ki burada savaş denmesinin sebebi çalınan malın ganimetten olma ihtimalinden dolaydır. Çünkü ganimette herkes ortak hisse sahibidir. Ayrıca dârülharpte Müslümanların kendi aralarında bir karışıklık çıkmasından korkulduğu için bu karar alındığı da ifade edilmiştir.⁵⁸

2.6. İbn Ebî Âsım'da Yer Alan Rivayet

İbn Ebî Âsım, Düheym > Abdülmelik b. Yahyâ > Hayve b. Şureyh... senediyle rivayet etmiştir.⁵⁹ İbn Ebî Âsım'ın hocası Düheym el-Kuraşî (ö.

⁵⁰ Tirmizî, "Hudûd", 20 (No. 1450) (4/53).

⁵¹ Tirmizî, *İlelü't-Tirmizî, (el-Kebîr)*, thk. Subhi es-Sâmarrâî vd. (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409/1988), 233.

⁵² Ebû Abdîrrahmân en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hüseyin Abdülmün'im Şiblî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1422/2001), "Kat'üs-Sârik", 26 (No. 7430).

⁵³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, 6/249; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/488; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/144; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 8/76.

⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/326; Buhârî, *el-Kebîr*, 2/150; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4/192; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 1/473.

⁵⁵ Ebû Dâvûd, "Hudûd", 18 (No. 4408) (6/459). Şuayb el-Arnâvût, Nesâî'nin rivayet ettiği senedi bu hadisin tahririnde değerlendirmiş ve amel edilmediğini söylemiştir.

⁵⁶ Buhârî, *el-Kebîr*, 8/86; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, 8/458; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/209; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29/296; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 10/412.

⁵⁷ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 7/42.

⁵⁸ Nûru'd-Dîn es-Sindî, *el-Hâşiye 'alâ Sünen'in-Nesâî' (Sunen'le beraber)* (Halep: Mektebetü'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986), 8/91.

⁵⁹ İbn Ebî Âsım, *Kitâbü'l-âhâd ve'l-mesânî*, 2/140 (No. 860).

245-860) sika bir râvidir.⁶⁰ Düheym'in hocası Abdülmelik b. Yahyâ'nın⁶¹ Düheym ile hoca talebe ilişkisi olduğu tespit edilememiştir. Senette Abdülmelik b. Yahyâ'nın Hayve b. Şureyhden hadisi naklettiği görülmektedir. Ricâl literatürü tarandığında Abdülmelik b. Yahyâ isminde bir râvi bulunmamaktadır.⁶² Buna göre senedin var olan şekliyle bir ittisal problemi barındırdığı ifade edilebilir. Ayrıca aynı senedin İbn Kâni'nin *Mu'cemü's-sahâbe* adlı eserinde yer aldığı tarafımızca tespit edilmiştir. İbn Kâni rivayetindeki İshâk b. İbrâhîm senedi incelendiğinde ise Düheym el-Kuraşî'nin hadisi Abdullah b. Yahyâ adında bir râviden aldığı görülmektedir.⁶³ Daha sonra ittisali ortaya koyma adına ricâle dair yapılan inceleme genişletildiğinde Hayve b. Şureyh ile Abdullah b. Yahyâ'nın hoca talebe ilişkisi olduğu ortaya çıktı.⁶⁴ Dolayısıyla İbn Ebî Âsım rivayetinde yer alan Düheym'in hadisi aldığı kişinin Abdülmelik b. Yahyâ yerine Abdullah b. Yahyâ olması gerektiği sonucuna ulaştık. Bu bilgiler ile birlikte Düheym ile Abdullah b. Yahyâ arasındaki hoca talebe ilişkisi İbn Kâni'nin rivayetinde inceleneyeceği için şimdilik bu bilgi paylaşımı ile yetinilmiştir.

2.7. İbn Kâni'de Yer Alan Rivayet

İbn Kâni, İshâk b. İbrâhîm b. Ebî Hassân > Düheym > Abdullah b. Yahyâ > Hayve b. Şureyh > Ayyâş b. Abbâs > Şiyeym b. Beytân el-Kitbânî ve Yezîd b. Subuh > Cünâde b. Ebî Ümeyye... senediyle rivayet etmiştir.⁶⁵ İbn Kâni hadisi Düheym el-Kuraşî senediyle rivayet etmiştir. İbn Kâni'nin hadisi aldığı İshâk b. İbrâhîm (ö. 302-915) sika bir râvidir.⁶⁶ İshak b. İbrahim'in hadisi aldığı Düheym'in sika olduğunu yukarıda söylemiştik. Düheym'in hadisi aldığı Abdullah b. Yahyâ ile hoca talebe ilişkisi tespit edilmiştir. Abdullah b. Yahyâ hakkında cerh ta'dil kitaplarında *lâ be'se bih* denmiş bir râvidir.⁶⁷ Hüseyin Selim Esed, bu hadise sahih hükmü vermiştir.⁶⁸ İbn Kâni aynı rivayete farklı bir senetle de yer vermiştir.⁶⁹ İbn Adî de bu rivayeti Abdân el-Ahvâzî ve

⁶⁰ Buhârî, *el-Kebîr*, 5/256; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 5/211; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/381; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/495; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 6/131.

⁶¹ İbn Ebî Âsım, *Kitâbu'l-âhâd ve'l-mesânî*, 2/140. Bk. Muhakkik Bâsım Faysal dipnotta Abdülmelik b. Yahyâ'nın biyografisini bulamadığını söylüyor.

⁶² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7/478.

⁶³ Ebü'l-Hüseyn Abdülbâkî İbn Kâni', *Mu'cemü's-sahâbe*, thk. Salah b. Salim (Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1418/1997), 1/84.

⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7/478.

⁶⁵ İbn Kâni', *Mu'cemü's-sahâbe*, 1/84.

⁶⁶ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd ev Medîneti's-selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Dârü'l-ğarbi'l-İslâmî, 1422/2002), 7/417; İbn Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, thk. Muhibbüddin Ebû Saîd (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1415/1995), 8/104; Şemsüddîn Muhammed et-Türkmânî ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakâtü'l-)meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1413/1992), 23/86.

⁶⁷ Buhârî, *el-Kebîr*, 5/232; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 5/204; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/339; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/299; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/77.

⁶⁸ Dârimî, "Siyer", 51 (No. 2534) (3/1618).

⁶⁹ İbn Kâni', *Mu'cemü's-sahâbe*, 1/84.

Muhammed b. Hafs şeklinde iki farklı senetle rivayet etmiştir.⁷⁰

2.8. Taberânî'de Yer Alan Rivayet

Esasında Taberânî'nin rivayetleri İbn Lehîa'da birleşmektedir. Buna göre İbn Lehîa'nın İbn Abdilcebbâr ve Esad b. Musa isimli iki talebesi aracılığı ile nakledilen rivayetlerin senet tahlili şu şekildedir:

2.8.1. Ebû'l-Esved en-Nadr b. Abdilcebbâr Senedi

Taberânî, Mikdam b. Dâvûd > Ebû'l-Esved en-Nadr b. Abdilcebbâr > İbn Lehîa... senediyle rivayet etmiştir.⁷¹ Taberânî'nin hadisi aldığı Mikdam b. Dâvûd (ö. 283-896) hakkında fakih ve müftî olduğu ancak rivayetlerinin övgüye layık olmadığı söylenmiştir. Nesâî sika olmadığını Dârekutnî ise zayıf olduğunu söylemiştir.⁷² Onun hadisi aldığı Ebû'l-Esved en-Nadr b. Abdilcebbâr (ö. 219-834), Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râziye göre şeyh ve sadûktur, Nesâî ise onu *leyse bihî be's* olarak değerlendirmiştir.⁷³

2.8.2. Esad b. Mûsâ Senedi

Taberânî, Mikdam b. Dâvûd > Esad b. Mûsâ > İbn Lehîa... senedi ile rivayet etmiştir.⁷⁴ Yukarıdaki senetten farklı olarak Mikdam b. Dâvûd'un hadisi aldığı Esad b. Mûsâ el-Emevî, sika bir râvidir.⁷⁵

2.9. Savaşta Hırsızın Elinin Kesilmesini Nehyeden Hadisi Destekleyen Rivayetler

Hz. Ömer'den gelen mevkuf bir haberde Hz. Ömer, ordu veya seriyye komutanlarına -şeytan aklına girip de kâfirlere katılmasın diye- Müslüman askerlerden olan bir adama dönünceye kadar had uygulamalarını emretmiştir.⁷⁶

Aynı şekilde Alkame'nin anlattığına göre o şöyle demiştir: Biz ordu olarak Rum diyarındaydık. Bizimle Huzeyfe b. Yemân da vardı. Başımızda ise Velîd b. Ukbe bulunuyordu. Kendisi içki içti. Biz de ona had uygulamak istedik. Bunun üzerine Huzeyfe:

-Siz ordu komutanınıza had mi uygulayacaksınız? Düşman bu yaptığınızı

⁷⁰ İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/154.

⁷¹ Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târık b. 'İvadullah (Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1414/1993), 9/6 (No. 8951).

⁷² Buhârî, *el-Kebîr*, 7/430; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 8/303; Zehebî, *Siyerü 'Âlâmi'n-nübelâ*, 13/345.

⁷³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 8/480; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29/391; Zehebî, *Siyerü 'Âlâmi'n-nübelâ*, 10/567.

⁷⁴ Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 2/33 (No. 1195).

⁷⁵ Buhârî, *el-Kebîr*, 2/48; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/136; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2/512; Zehebî, *Siyerü 'Âlâmi'n-nübelâ*, 10/162.

⁷⁶ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî İbn Ebî Şeybe, *el-Musanneffî'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1989), 5/549 (No. 28861); Ebû Osmân Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, thk. Habîbü'r-Rahmân el-Âzamî (Hind: Dârü's-Selefiyye, 1402/1982), 2/235 (No. 2500).

görürse sizin açığınızı yakalar, dedi. Sahabenin had yapma isteği Velîd b. Ukbe'ye ulaşıncı o da:

-Hepinize rağmen bu içkiyi içmeye devam edeceğim, dedi.⁷⁷

Ebû'd-Derdâ'nın ifade ettiğine göre Allah yolunda savaşan bir adama, canını korumak için kâfirin himayesinin altına girebilir endişesinden dolayı dönünceye kadar had uygulamak yasaktı.⁷⁸

Zeyd b. Sâbit ise dârülharpte düşman (müşrik) safına geçme endişesinden dolayı hadlerin uygulanmadığını belirtmiştir.⁷⁹ Bu rivayeti Zeyd b. Sâbit'ten Mekhûl isminde bir râvi nakletmiştir. Rivayetin senedi, *bazı şeyhler bize Mekhûl'den aktardı, Zeyt b. Sâbit'ten bu şekilde geliyor* şeklinde olunca İmam Şafîî, kim bu şeyh diyerek rivayetteki senedin zayıflığını dile getirmiş, aynı zamanda Mekhûl'un Zeyd b. Sâbit'i görmediğini belirtmiştir.⁸⁰

Umeyr b. Sa'd b. Ubeyd el-Ensârî ise "Güvenli bölgeye ulaşıncaya kadar dârülharpte hadler uygulanmazdı" demiştir.⁸¹

Konuyla alakalı nakledilen rivayetlerden de anlaşılıyor ki sahâbiler savaş esnasında hadleri uygulamamışlardır.

2.10. Savaşta Hırsızın Elinin Kesilmesini Nehyeden Hadise Karşı Nakledilen Rivayetler

İbn Mâce'nin naklettiğine göre Ubâde b. Sâmit: "Allah rızası için yaptıklarınızda ne söyleyecekler diye aldırış etmeyin. Allah'ın hadlerini, yakın olsun uzak olsun savaşta da hazarda da uygulayın" demiştir.⁸²

İbnü'l-Cevzi (ö. 597-1201), Ubâde b. Sâmit'ten Mekhûl tarafından nakledilen senedi⁸³ örnek göstererek senette yer alan Zeyd b. Vakî'tin zayıf bir râvi olduğunu ayrıca Mekhûl'ün de Ubâde b. Sâmit ile görüşmediğini dolayısıyla hadisin zayıf hükmünde olması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁴ Yapılan araştırma sonucunda bu hadisi Ubâde b. Sâmit'ten Ubâde Rabîa b. Nâcî⁸⁵ ve Hâris b. Muâviye⁸⁶ isminde iki farklı râvi rivayet etmiştir. Dolayısıyla rivayetin farklı iki senedi daha mevcuttur.

İmam Şafîî, Hz. Peygamber'in müşriklere yakın ve çok kalabalık

⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/549 (No. 28863); Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, 2/235 (No. 2501).

⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/549 (No. 28862); Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, 2/234 (No. 2499).

⁷⁹ Beyhakî, *Ma'rifetu's-sunen ve'l-âsâr*, 13/272.

⁸⁰ Ebû Muhammed ez-Zeylaî, *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrut: Dâru Reyân, 1418/1997), 3/344.

⁸¹ Beyhakî, *Ma'rifetu's-sunen ve'l-âsâr*, 13/272.

⁸² İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Kahire: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 1430/2009), "Hudûd", 3; Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 203 (No. 241); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/176 (No. 18219).

⁸³ Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl*, 203.

⁸⁴ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk fi ehâdîsi'l-hilâf*, thk. Muhammed es-Sa'denî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/333.

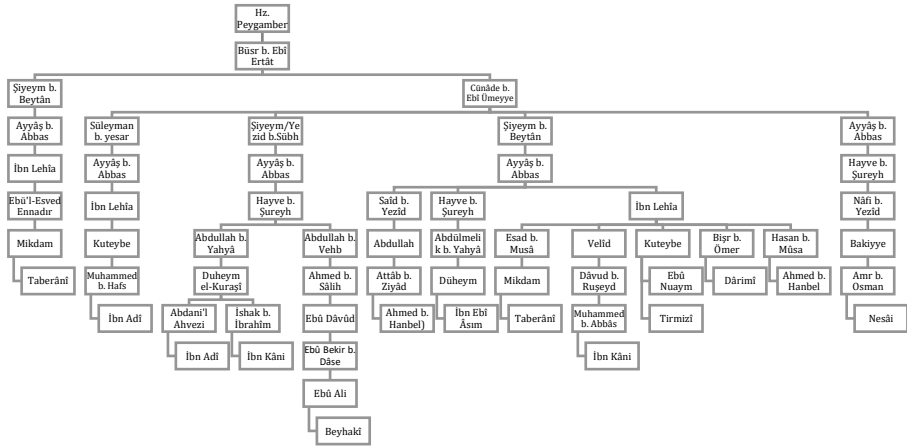
⁸⁵ İbn Mâce, "Hudûd", 3.

⁸⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/176.

oldukları bir zamanda Medine’de had uyguladığını, aynı şekilde Huneyn savaşında müşriklerle savaş devam ederken içki içen birine had uyguladığını belirtmiştir.⁸⁷ Abdurrahman b. Ezher ise şöyle demiştir: “Resûlullah’ı Huneyn savaşında insanların arasında Hâlid b. Velîd’in evini sorarken gördüm. Ona bir sarhoş getirildi. O ve onun gibi olanlara sopa vurulmasını emretti.”⁸⁸

Hârun b. el-Asamm’ın anlattığına göre Ömer b. Hattâb, Hâlid b. Velîd’i bir ordunun başında komutan olarak gönderdi. Halid de Dırar b. Ezver’i atlı bir seriyyenin (birliğin) başında gönderdi. Onlar da Benî Esed kabilesinin meskenine saldırdılar. Güzel bir gelin kıza rastladılar. Kız, Dırar’ın hoşuna gitti. Dırar yanındakilerden kızı istedi. Onlar da verdiler. Dırar onunla münasebette bulundu. Nihayet dönünce pişman oldu. Hâlid b. Velîd’in yanına gelince yaptığını anlattı. Hâlid b. Velîd sana izin verdim hoş gördüm dedi. Dırar “Hayır vallahi bunu Hz. Ömer’e yazıncaya kadar olmaz dedi.” Hz. Ömer onu taşılayın diye emretti. Hz. Ömer’in mektubu geldiğinde Dırar vefat etmişti. Sonra Halid dedi ki; “Allah, Dırar b. Ezver’i küçük düşürmek istemedi.”⁸⁹

3. BÜSR B. EBÎ ERTÂT RİVAYETİNİN İSNAD ŞEMASI VE TAHLÎLİ

Büsr b. Ebî Ertât rivayetinin isnad şemasına baktığımızda temel hadis kitaplarında ilk defa Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned* adlı eserinde Hasan b. Mûsa ve Attâb b. Ziyâd’dan iki farklı senet zinciriyle geldiğini görüyoruz. Daha sonra sırasıyla Dârimî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Ebî Âsım, Nesâi, İbn Kânî, Taberânî, İbn Adî, Ebû Nuaym ve Beyhakî’nin rivayet ettikleri dikkat

⁸⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/175.

⁸⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/175.

⁸⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/177.

çekmektedir. Râviler hakkında genel bir değerlendirmeye geçmeden önce Büsr b. Ebî Ertât'ın sahâbî içinde kabulü ile ilgili ihtilafların olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.⁹⁰

İbn Hanbel'in iki farklı rivayetinden Hasan b. Mûsa senesinde yer alan İbn Lehia tenkide uğrarken Attâb b. Ziyâd tarikinde yer alan Abdullah b. Mübârek hadisi İbn Lehia yerine Saîd b. Yezîd'den almıştır. Ancak her ne kadar aynı tabakada farklı bir râvi bulunsa da cerh tadil âlimleri Saîd b. Yezîd'in hakkında ihtilaf edilen bir râvi olduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte Attâb b. Ziyâd tariki için Şuayb el-Arnâvut isnadın sahih olduğunu söylemiştir.⁹¹

Dârimî, Bişr b. Ömer; Tirmizî ise Kuteybe b. Said aracılığı ile İbn Lehia'nın bulunduğu senedle hadisi rivayet etmişlerdir. Tirmizî rivayetine Elbânî sahih demiştir. Ahmed b. Hanbel'in, Kuteybe'nin İbn Lehîa'dan aldığı rivayetlerin sahih olduğunu söylediğine dair bilgiyi burada tekrar hatırlamakta fayda vardır.⁹²

Ebû Dâvûd ve Nesâî rivayetlerini incelediğimizde diğer senetlerden farklı olarak hadisi Ayyâş b. Abbâs'tan, Hayve b. Şureyh almıştır. Hayve, sika bir râvidir.⁹³ Şuayb el-Arnâvût, Ebû Dâvûd senedinin sahih olduğunu söylemiştir.⁹⁴ Nesâî'nin senesinde Ayyâş b. Abbâs'ın hadisi doğrudan Cünâde b. Ümeyye'den naklettiğini görüyoruz. Buna karşılık tespit ettiğimiz diğer senetlerde Ayyâş b. Abbâs hadisi Şiyeym b. Beytân'dan rivayet etmiştir. Ayrıca Cünâde'nin vefatı hicri 80 iken Ayyâş b. Abbâs 133 yılında vefat etmiştir. Bu da gösteriyor ki senette Şiyeym b. Beytân veya başka bir râvî düşürülmüştür.⁹⁵ Nitekim Nesâî, bu hadisle amel edilmediğini de söylemiştir.⁹⁶

İbn Ebî Âsım rivayetinde Abdullah b. Melik olarak verilen râvinin Abdullah b. Yahyâ olduğunu İbn Kânî senedi etrafında çözümlenmiş oldu. Taberânî rivayetinin iki senedi de İbn Lehîa'dan nakledilirken, İbn Kânî ve İbn Adî rivayetlerinin bir tariki İbn Lehîa; diğer tariki ise Hayve b. Şureyh'ten rivayet edilmiştir. Ayrıca İbn Adî rivayetinin Muhammed b. Hafs senesinde diğer senedlerden farklı olarak Ayyâş b. Abbâs ile Cünâde b. Ümeyye arasında Şiyeym b. Beytân yerine Süleyman b. Yesâr isimli bir râvi vardır. Bu bilgilerle birlikte İbn Hacer bu rivayete dair en sağlam senedin Ebû Dâvud

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/168.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/170.

⁹² Tirmizî, "Hudûd", 20 (No. 1450) (4/53).

⁹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/357; Buhârî, *el-Kebîr*, 3/120; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 3/306; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/217; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 7/478; İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib*, 3/69.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 6/458.

⁹⁵ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 6/459. Muhakkik Arnâvût, Ayyâş b. Abbâs ile Cünâde b. Ümeyye'nin arasındaki bağlantıyı sağlayan râvinin düşürüldüğünü tespit etmiştir.

⁹⁶ Nesâî, "Kat'ûs-Sârik" 7/42.

rivayeti olduğunu söylemiştir.⁹⁷ Elbânî, bu hadise *Miškâtü'l-Mesâbîh* tahkikinde “*sahih*” hükmü verirken⁹⁸ Zeylaî ise “*garip*” demiştir.⁹⁹ Cerh-tadil imamlarının görüşleri ve râviler özelinde yapılan incelemeler etrafında hadisin birden çok tarihinin olması ve senedinde yalancılık başta olmak üzere râvinin adaletine zarar verecek derecede tenkide uğrayan râvilerin bulunmayışı ayrıca İbn Hanbel ve Ebû Dâvûd tarafından nakledilen rivayetin *sahih* kabul edilmesi gibi etmenler göz önünde bulundurulduğunda Büsr b. Ebî Ertât rivayetinin senedinin *sahih* olduğu hükmüne ulaşılmıştır.

4. HÜKÜM AÇISINDAN BÜSR B. EBÎ ERTÂT RİVAYETİ

Buraya kadar yapılan tahliller neticesinde savaşta had cezasının uygulanması ile ilgili hadisin *sahih* olduğuna dair bir kanaat ortaya çıkmıştır. Diğer yandan mevkuף bazı rivayetler de haddin ifasının gereği aktarılmaktadır. Dolayısıyla rivayetin hükmüyle amel edilip edilmeyeceği tartışma konusu olmuştur.

Evezâî ve İshak b. Râhûye (ö. 238-853) gibi âlimler askerlerden birine savaş alanında had veya kısas uygulamak gerekirse dönünceye kadar bu hüküm uygulanmaz, demişlerdir. Hanbelî fakîhi ve usûlcüsü İbn Kudâme'nin (ö. 620-1223) kanaati de aynı yöndedir. Onun verdiği bilgiye göre Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Şafiî, Ebû Sevr (ö. 240/854) ve İbnü'l Münzir (ö. 318/930 [?]) ise hadlerin her mekânda uygulanacağını savunur. Buna gerekçe olarak Allah Teâlâ'nın her zaman ve her mekânda mutlak bir şekilde haddin uygulanmasını emrettiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte İmam Şafiî: “Şayet lider/emir veya bölge komutanı yoksa ordu komutanı had cezasını uygulayamaz, lider gelinceye kadar haddi erteler. Çünkü had cezalarını liderler verir. Ebû Hanîfe, dârülharpte dönünceye kadar kısas ve had yoktur”, demiştir. Ayrıca Ebû Hanîfe, Büsr'den nakledilen rivayeti dikkate almamıştır. Ona göre sahâbe, savaş esnasında hırsıza uygulanacak had cezasının probleme yol açarak had uygulanan kişinin düşman birliklerine geçmesine neden olabileceği endişesiyle maslahat gereği savaşta hırsızlık yapanın elinin kesilmeyeceği konusunda icmâ etmişlerdir.¹⁰⁰

Her ne kadar Evezâî gibi bazı fakihler dârülharpte hadlerin uygulanmaması görüşünde olsalar da fukahânın çoğu nasıl ki diğer farz olan ibadetler uygulanıyorsa aynı şekilde hadlerin uygulanmasında dârülharp ile dârüislâm arasında bir farkın olmadığı görüşündedir.¹⁰¹

Evezâî'ye göre hadlerin düşürülmesi sadece hırsızlığın cezası için değil

⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/422.

⁹⁸ el-Hatîb et-Tebrizî, *Miškâtü'l-mesâbîh*, thk. Elbânî (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 1405/1985), 2/1068.

⁹⁹ Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, 3/344.

¹⁰⁰ Ebû Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni*, thk. Abdülmuhsin et-Türkî - Muhammed el-Hulv (Riyad: Dâru Alemi'l-Kütüb, 1417/1996), 13/173.

¹⁰¹ Ebû Süleymân el-Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen* (Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1351/1932), 3/311.

aynı zamanda zina ve kazf gibi diğer hadler için de geçerlidir. Hırsızın çaldığı malın ganimet malı olma şüphesinden dolayı Hz. Peygamberin bu haddi yasaklamış olma ihtimalinden bahseder.¹⁰² Her ne kadar ganimetin taksim edilip edilmediği bilinmese bile bu fiili işleyen kimse netice itibarıyla kendi hakkından çalmaktadır. Dolayısıyla başkasının malını çalan kimseye verilen el kesme cezasının bu durumda olan bir kimseye verilemeyeceği dile getiriliyor. Cumhur ise bu konuda Ubâde b. Sâmit'in (Allah'ın hadlerini yakın olsun uzak olsun savaşta da hazardous da uygulayın)¹⁰³ rivayetini dikkate alarak bu görüşe katılmamışlardır.¹⁰⁴

İmam Şâfiî Allah'ın kullarına vacip kıldığı hadlerin uygulanmasında dârülharp ile dârüislâm arasında bir fark olmadığını söyler. Bunun delili olarak da zina, hırsızlık ve kazif hadlerinin ister dârülharp isterse de dârüislâm da olsun kimse istisna edilmeden uygulanacağını söyler.¹⁰⁵ Aynı şekilde Şafiî, Hakîm b. Umeyr tarafından Hz. Ömer'in Umeyr b. Sa'd el-Ensârî ve onun komutanlarına "Savaş esnasında güvenli bir bölgeye dönünceye kadar Müslümanlardan hiç kimseye had uygulamayın" şeklinde bir mektup gönderdiğine dair nakledilen rivayete "Hz. Ömer'den böyle bir şey nakletmek makbul değildir. Çünkü o sabit olmayan bir hadisi delil getirmeyi ayıplardı." şeklinde cevap vermiştir.¹⁰⁶

Zeyd b. Sâbit, "Dârülharpte düşman (müşrik) safına geçilme endişesinden dolayı hadler uygulanmazdı" demiştir. Bu rivayeti Zeyd b. Sâbit'ten aktaran Mekhûl isminde bir râvidir. İmam Şafiî, "Kim bu şeyh?" diye sorgulayarak senedin zayıflığını dile getirmiş ayrıca Mekhûl'un Zeyd b. Sâbit'i görmediğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra Şafiî'ye göre savaşta had uygulanan kimse müşriklere katılmaz. Çünkü onlara katılırsa had uygulanıp eli kesildiği için katıldığı kimselere sıkıntı verecek ve onlara fayda sağlamayacaktır. Bu noktada karşı gruba geçen kimse için savaş dışında lojistik destek vererek yardımda bulunabileceğine dair itirazlara Şafiî şöyle cevap vermiştir: "Kim had uygulanacak kimseye müşriklerin ülkesine katılır korkusuyla had uygulamazsa o kimseyi Müslümanların kıyı şeritlerine ve dârülharp bölgesine bitişik olan silahlandırılmış bölgelere terk eder."¹⁰⁷

Şevkânî (ö. 1250/1834), Büsr b. Ebî Ertât'ın rivayeti ile Ubâde b. Sâmit'in rivayeti arasında tearuz bulunmadığını iddia etmiştir. Çünkü Ubâde'nin hadisi Büsr'ün hadisinden daha kapsamlıdır. O yüzden *âmm* olan *hâss* olana tâbi olur demiştir. Ubâde'nin hadisinde zikredilen sefer ve hadler umumdur ama Büsr'ün rivayetinde zikredilen sefer ve hadler *hâss* olarak

¹⁰² Ebû't-Tayyib el-Azîmâbâdî, *'Avnü'l-ma'bûd*. (Beirut: Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 12/54.

¹⁰³ İbn Mâce, "Hudûd", 4; Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl*, 203 (No. 241); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/176 (No. 18219).

¹⁰⁴ Azîmâbâdî, *'Avnü'l-ma'bûd*, 12/54.

¹⁰⁵ Beyhakî, *Ma'rifetu's-sunen ve'l-âsâr*, 13/272.

¹⁰⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/178.

¹⁰⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/178.

zikredilmiştir. Yani birinde seferden kasıt savaş, hadlerden ise hırsızlığın cezası anlaşılmaktadır. Ubâde'nin rivayetinde ise seferden kasıt seyahat, ticaret ve gezmek gibi bütün seferler ayrıca hadler de anlaşılmaktadır.¹⁰⁸

Konuyla ilgili görüş bildiren âlimler, bu hadis hakkında farklı görüşler dile getirmiştir. Bir kısmı bu hadisin zayıf olduğu gerekçesiyle amel edilmeyeceğini dolayısıyla hadlerin her nerede ve ne şartta olursa olsun uygulanması gerektiğini ifade ederken diğerleri ise ganimet mallarında ortaklık olduğundan dolayı savaşta hırsızlık ve zina suçlarını işleyenlere hadlerin uygulanamayacağını ifade etmiştir. İkinci görüşü savunan âlimler her ne kadar hadlerin uygulanmaması konusunda görüş birliği içinde olsalar da hadise dair farklı tahliller yapmışlardır. Buna göre bazıları hırsızın kendi ortaklığı olan çaldığı malın bir dinarın dörtte birinden fazla olması durumunda haddin uygulanacağını ve elinin kesileceğini söylerken Evzâî ve İbnü'l-Mâcîşûn (ö. 212/827) gibi âlimler ise ne kadar çalarsa çalsın düşmana karşı zayıf düşme endişesinden dolayı savaşta hadlerin uygulanmayacağını ifade etmişlerdir. Bunun sebebi savaşta böyle bir olayın kargaşaya sebebiyet vermesi neticesinde daha büyük bir vâkıa meydana geleceğinden dolayı haddi ertelemenin sonuç itibarıyla daha uygun olduğu görüşüne varmışlardır. Tirmizî'nin *es-Sünen*'ini şerh eden İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) ise savaşta hadlerin uygulanmamasıyla ilgili şeriatta veya dine dair genel uygulamalarda bunun herhangi bir kaynağını görmediğini ve her ne olursa olsun hadlerin uygulanması gerektiği kanaatindedir. Bu takiiyeye yani korunma yöntemine ferdî durumlardan daha ziyade toplumsal olaylarda başvurulduğunu ifade eder. Söz gelimi savaşta on kişilik bir gruba had uygulanması sebebiyle *asabiyet* duygusunun gerektirdiği davranış biçimi bir iç karışıklığa yol açabilir ve bunun neticesinde İslâm ordusu zayıflamış olur. Söz gelimi Hz. Ali'nin Hz. Osman'ı şehit edenlerden *kıyası* geciktirmesi de bu duruma örnektir. Çünkü devletin içinde bulunduğu durum ve iç karışıklıklar, *kıyas* almak için uygun görülüyordu. O yüzden her ne kadar Hz. Muâviye eleştirse de Hz. Ali, iç karışıklıklardan dolayı söz konusu uygulamayı geciktirmiştir.¹⁰⁹

Ganimet ve beytül-mâlden yapılan hırsızlıkla ilgili mezheplerin görüşlerine baktığımızda Hanefî ve Hanbelîlerde, beytül-mâl ve ganimetlerin umumun ortak malı kabul edilmesinden dolayı çalan kimsenin de o malda pay sahibi olma ihtimali dikkate alınmış ve böylesi durumlarda hırsızlık cezası verilmemiştir. Hz. Ali'nin ganimet taksimi yapılmadan önce hırsızlık yapan bir adama had uygulamadığı rivayet edilir.¹¹⁰

¹⁰⁸ Ebü'l-Alâ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi Câmiu't-Tirmizî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 11/5.

¹⁰⁹ Ebû Bekr Muhammed İbnü'l-Arabî, *Ârizatü'l-ahvezî fi şerhi't-Tirmizî*, thk. Cemal Maraşlı (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1997), 6/231.

¹¹⁰ Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *el-Muhtasar*, thk. Kâmil Muhammed (Beyrut: Dârü'l Kütübü'l-İlmiyye, 1418/ 1997), 201; Şemsü'l-eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1414/

Şâfiîler, beytûlmâl veya ganimet malından çalıp, kendi üst soy (usul) veya alt soy (fürû) hısımlarından bir akrabaya, ihtiyaç sahibi bir kimseye veya mücâhidler topluluğuna vermişse o zaman hırsızlık cezası uygulanmaz, çünkü üzerinde sabit bir hakkı bulunan maldan çalmıştır. Şayet mal verdiği kimseler bu saydığımız zümreden değilse hırsızlığın cezası uygulanır, demişlerdir.¹¹¹ Mâlikîler ise beytûlmâldan nisap miktarı kadar mal çalan kimseye hakkı olmayan bir malı çaldığı için, ganimet malından alanlarda ise kendi hakkından fazlasını alanların cezalandırılmasından yanadır.¹¹²

SONUÇ

İslâm dini prensip itibariyle canı koruma ve yaşatma ilkesini esas alır. Bu doğrultuda hadlerin başta şüphe olmak üzere bazı kriterlerin var oluşu ile düşürülmesi gerekli görülmüştür. Allah hakkı olarak belirlenmiş bir haddin uygulanması ise normal şartlarda zorunludur. Söz gelimi hırsızlık yapan bir kimsenin elinin kesilmesi Kur'ân âyeti ile sabit bir hükümdür. Ancak bazı olağanüstü olaylar esnasında da bu hadlerin icra edilmemesine dair bazı veriler Hz. Peygamber'den günümüze intikal etmiştir. Olağan zamanlar için "Allah'a yemin olsun ki eğer hırsızlık yapan Muhammed'in kızı Fâtıma olsaydı onun da elini keserdim"¹¹³ diyerek had cezasını tatbik eden İslâm Peygamberi, savaş durumlarında hırsızlık yapan birine had uygulanmamasını talep etmiştir. Bu konuda sahâbî oluşu ile ilgili tartışmalar da bulunan Büsr b. Ebî Ertât aracılığı ile nakledilen rivayete göre Hz. Peygamber, savaşta hırsızlık yapan bir kimseye had cezası olarak el kesmeyi yasaklamıştır.

Hadis kaynaklarında en erken Ahmed b. Hanbel'in "*el-Müsned*"inde yer alan ve on üç farklı tarikle nakledilen rivayetin Ebû Dâvûd'un tahrîc ettiği senedi, en sahih sened kabul edilmiştir. Rivayetin pek çok tarikinde yer alan İbn Lehîa dolayısıyla ona dair yapılan tenkitlerin dışında isnad şemasında yer alan diğer râvilere dair yönelik ağır bir tenkit bulunmamaktadır. Dolayısıyla hadis tekniği açısından Büsr b. Ebî Ertât rivayeti İbn Lehîa tarikleri dışında sahih kabul edilebilir.

Savaşta hırsızlık dolayısıyla hadlerin uygulanmaması ile ilgili tartışmalarda öne çıkan birinci husus hırsızlık yapan kimsenin de çaldığı malda mülkiyet hakkının olacağına dair şüphedir. İkinci husus olarak dârülharpte hadlerin uygulanmaması prensibi, hadis ilmi açısından zayıf kabul edilse de nas ile tespit edilmiştir. Bu düşüncenin temel dayanağı devlet

1993), 9/188; Ebü'l-Hasen el-Merginânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyetü'l-mübtedî*, thk. Tıllâl Yusuf (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 2/365; Ebü'l-Fadl Mecdüddin el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Mahmûd Ebû Dakka (Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937), 4/107; Abdurrahmân el-Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Beyrut: Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 5/165.

¹¹¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/165.

¹¹² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/235; Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/165.

¹¹³ Buhârî, "Enbiyâ", 54; "Megâzî", 53; "Hudûd", 11, 12; Müslim, "Hudûd", 8, 9.

otoritesinin varlığı/yokluğu ile suç işlemenin imkânı arasındaki ilişkidir. Üçüncü husus daha çok maslahat ilkesi ile ilgilidir. Hırsızlık yapan kimsenin had uygulamasından kurtulmak için savaşılan grubun tarafına geçme ihtimali başta olmak üzere benzer düşünceler haddin uygulanmaması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Son olarak bu konuda nakledilen Büsr b. Ebî Ertât rivayeti savaşta hırsızlık yapan kimseye had olarak takdir edilen elin kesilmesinin icra edilmeyeceğine dair verilen bir izin olarak hadis kitaplarında yer almaktadır. Bu dört ilke ile sahâbenin hadlerin düşürülmesi yönünde uygulamaları bulunurken İbn Mâce tarafından Ubâde b. Sâmit'ten zayıf bir senetle nakledilen "Allah'ın hadlerini, yakın olsun uzak olsun savaşta da hazarda da uygulayın" sözü ise hadlerin uygulanması yönünde vârid olmuş mevkuf bir haberdir.

Netice itibarıyla İslâm Ceza Hukuku içinde savaş esnasında olağanüstü şartlar dâhilinde yaşanabilecek bir hırsızlığın öncelikle tespit boyutu ve hükmen hırsızlık kabul edilmesi akabinde şayet hırsızlık olursa Büsr b. Ebî Ertât rivayeti başta olmak üzere birden fazla gerekçe ile had cezasının tatbik edilmemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed. *'Avnü'l-ma'bûd*. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1415/1994.
- Bardakoğlu, Ali. "Had". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/had--fikih>
- Bardakoğlu, Ali. "Hırsızlık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17/478-482, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1998.
- Başoğlu, Tuncay. "Ta'zîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tazir>
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Ma'rifetüs-Sünen ve'l-âsâr*. thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acı. 15 Cilt. Karâci: y.y., 1412/1991.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü's-suğrâ*. thk. Abdümu'tî Emîn Kal'acı. 4 Cilt. Pakistan: Câmîatü'l Dirâsâti'l-İslamiyye, 1410/1989.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u's-sahîhu'l-müsned min hadîsi Resûlillâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. nşr. Muhammed Zühayr b Nasr. 9 Cilt. Beyrut: Darü Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu'l-kebir*. thk. Muhammed Abdulmu'îd Hân. 9 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, ts.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz. *el-Fikh 'ale'l-mezdhibî'l-erba'a*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Çiçek, Safetullah. *İslam Ceza Hukukunda Şüphe Kavramı ve Cezalara Etkisi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esat ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dârü'l-Muğnî, 1412/1991.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *el-Merâsîl*. thk. Şuayb el-Arnâvût. Beyrut:

- Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 7 Cilt. Lübnan: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 1430/2009.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî. *Ma'rifetü's-sahâbe*. thk. Âdil b. Yusuf el-'Azzâzî. 7 Cilt. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1419/1998.
- Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2017.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Târîhu Bağdâd ev Medîneti's-selâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. 16 Cilt. Beyrut: Dârü'l-ğarbi'l-İslâmî, 1422/2002.
- Hattâbî, Ebû Süleymân. *Meâlimü's-sünen*. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1351/1932.
- İbn Abdüber, Ebû Ömer Cemâlüddîn. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Bîcâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1412/1991.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd- Durri'l-muhtâr*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Asâkîr, Alî b. el-Hasen ed-Dımaşkî. *Târîhu Dımeşk*. thk. Muhıbbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî. 80 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1415/1995.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed. *Kitâbu'l-âhâd ve'l-mesânî*. thk. Bâsım Faysal Ahmed el-Cevâbire. 6 Cilt. Riyad: Dârü'r-Raye, 1412/1991.
- İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1271/1854.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Küfî. *el-Musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1989.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Takribü't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dârü'r-Reşid, 1406/1986.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. 12 Cilt. Hind: Matbaatü Dâiratül-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1326/1908.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım el-Büstî. *es-Sikât mine's-sahâbe ve't-tâbi'în ve etbâ'i't-tâbi'în*. thk. Muhammed Abdürreşîd. 9 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973.
- İbn Kâni', Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî. *Mu'cemü's-sahâbe*. thk. Salah b. Salim. 3 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ğurabâ'l-Eseriyye, 1418/1997.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed. *el-Muğni*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Riyad: Dâru Alemi'l-Kütüb, 3. Basım, 1417/1996.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 5 Cilt. Kahire: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 1430/2009.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-muctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1425/2004.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1989.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed. *'Ârizatü'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî*. thk. Cemal Maraşlı. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.

- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *et-Tahkîk fî ehâdisi'l-hılâf*. thk. Mesud Abdülhamid Muhammed es-Sa'denî. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbnü'l-Esir, İzzeddin. *Üsdul-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. thk. Ali Muhammed Ma'vez, Âdil Ahmed Abdi'l-Mevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih. *Târîhu's-sikât*. Mekke: Dârü'l-Bâz, 1405/1984.
- Köse, Saffet. "İbn Vehb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-vehb>
- Kudürî, Muhammed b. Ahmed. *el-Muhtasar*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Merginânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyetü'l-mübtedî*. thk. Tılâl Yusuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, ts.
- Mevsîlî, Ebü'l-Fadl Mecdüddin. *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*. thk. Mahmûd Ebû Dakka. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937.
- Mizzî, Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-'Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim. *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi Câmiu't-Tirmizî*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-adli 'ani'l-adli 'an Rasûlillah*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyail Kütübî'l Arabiyye, 1374/1954.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hüseyin Abdülmün'im Şiblî. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1422/2001.
- Örnek, Mehmet Emin. *İslam Ceza Hukukunda hükümlerin yer bakımından uygulanması*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Pekcan, Ali. *İslam Hukukunda Gâye Problemi (Zarûriyyât-Hâciyyât-Tahsîniyyât)*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Saîd b. Mansûr, Ebû Osmân Şu'be el-Horasânî. *es-Sünen*. thk. Habîbü'r-Rahmân el-Âzamî. Hind: Dârü's-Selefiyye, 1402/1982.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1414/1993.
- Sifil, Ebubekir. *Hiz. Ömer ve Nebvî Sünnet*, İstanbul: Rihle Kitap, 2013.
- Sindî, Nûru'd-Dîn. *el-Hâşiye 'alâ Süneni'n-Nesâî (Sunen'le beraber)*. 8 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târik b. 'İvadullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. 10 Cilt. Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1414/1993.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415/1994.
- Tebriizî, Muhammed b. Abdullah el-Hatîb el-Umerî. *Mişkâtü'l-mesâbih*. thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî. 3 Cilt. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 3. Basım, 1405/1985.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *İlelü't-Tirmizî (el-Kebîr)*. thk. Subhi es-Sâmarrâî vd. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409/1988.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmi'u's-şahîh*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadis, 2. Basım, 1395/1975.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilay, 2. Basım, 2018.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed et-Türkmânî. *Mîzânü'l-İ'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârül-Mârifeti Tabâ'tü, 1383/1963.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed et-Türkmânî. *Siyerü 'âlâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-

- Arnavût vd. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405/1984.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed et-Türkmânî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakâtü'l-Jmeşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. 52 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1413/1992.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed. *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Avvâme. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Reyân, 1418/1997.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıhku'l-İslâmî ve edilletuhu*. Dımaşk: Dârü'l-fıkr, 1417/1996.

 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

 Yazar(lar) / Author(s): Mustafa Yüceer - Hasan Hüseyin Çalışkan.

 Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

 Yazar Katkıları / Author Contributions:

Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study : MY (%50), HHÇ (%50)
Veri Toplanması / Data Collection : MY (%50), HHÇ (%50)
Veri Analizi / Data Analysis : MY (%50), HHÇ (%50)
Yazım / Writing up : MY (%50), HHÇ (%50)
Gönderim ve Revizyon / Submission and Revision : MY (%50), HHÇ (%50)

 Çıkar Çatışması / Conflict of Interests: Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan eder(ler). / The authors declare that they have no competing interests.